# رابطه خود تنظیمی تحصیلی و هوش اخلاقی با پیشرفت تحصیلی

زهرا علیزاده[۱]، دکترفاطمه دهقان*[۲]، الهام پروانه[۲]
۱. گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، ایران
۲. گروه روانشناسی، دانشکده علوم اجتماعی و تربیتی، دانشگاه رازی

(تاریخ دریافت: ۹۸/۰۴/۰۵، تاریخ پذیرش:۹۸/۰۶/۰۶)

## چکیده

**زمینه:** یکی از وظایف مهم مدارس، تشویق نوجوانان به مشارکت و تعاون در همه امور است. این تحقیق با هدف بررسی رابطه بین خود تنظیمی تحصیلی و هوش اخلاقی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان انجام شده است.

**روش:** تحقیق از نوع توصیفی – همبستگی است. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه دانش آموزان شهرستان گیلانغرب بودند؛ ۱۱۰ نفر با روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای چند مرحله ای انتخاب شدند. برای جمع آوری داده‌ها از پرسشنامه خود تنظیمی تحصیلی ریان و کونیل و هوش اخلاقی لنیک و کیل استفاده شد.

**یافته ها:** نتایج نشان داد بین خود تنطیمی و ابعاد آن با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه وجود دارد. همچنین بین هوش اخلاقی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه معنادار وجود دارد (P<۰/۰۵).

**نتیجه گیری:** دبیران می توانند با ایجاد جو سرشار از همکاری و مساعدت در میان دانش آموزان در پیشرفت تحصیلی آنان نقش موثری داشته باشند.

**کلیدواژگان:** خود تنظیمی تحصیلی، هوش اخلاقی، پیشرفت تحصیلی

## سرآغاز

امروزه پیشرفت تحصیلی دانش آموزان به عنوان یک شاخص مهم برای ارزیابی نظام های آموزشی مورد توجه قرار گرفته است. علاوه براین، پیشرفت تحصیلی همواره برای معلمان، دانش آموزان، والدین، نظریه پردازان و محققان نیز حائز اهمیت بوده است. چرا که این عامل مهم نه تنها معیاری مهم در ارزیابی عملکرد معلمان است بلکه به نوعی معرف توانایی‌های علمی افراد در بدو ورود به دنیای کار و اشتغال و مقاطع تحصیلی بالاتر است(۱). شاخص پیشرفت تحصیلی دستاوردی است که به طور گسترده و عمومی همواره اندازه‌گیری می‌شود(۲).

هوش اخلاقی هوشی است که قواعد پایدار و پویا را ساختار دهی و فعالیت فرد را در محیط شناسایی می کند (۳). هوش اخلاقی هفت اصل ضروری را شامل می شود: همدلی[۱]، وجدان[۲]، خودکنترلی[۳]، احترام[۴]، مهربان[۵]، تساهل و تسامح[۶]، انصاف[۷](۴). از دیدگاه برخی از صاحبنظران سازه هوش اخلاقی دربرگیرنده چهار بعد اصلی شامل دستکاری[۸]، مسئولیت پذیری[۹]، بخشش[۱۰] و دلسوزی[۱۱] و دارای ده زیر مجموعه شایستگی شامل انسجام، صداقت، شجاعت، رازداری، انجام تعهدات فردی، خودکنترلی و خود محورسازی، کمک به دیگران، مراقبت از دیگران، درک احساسات دیگران، و درک نیازهای روحی خود می باشد (۵).

خودتنظیمی[۱۲]، به عنوان کوشش های روانی در کنترل وضعیت درونی، فرایندها و کارکردها جهت دستیابی به اهداف بالاتر تعریف شده است (۶). اهمیت این سازه در یادگیری و پیشرفت تحصیلی، شغلی و غیره به حدی است که صاحب نظران مختلف الگوهای متفاوتی از آن ارائه داده اند. از جمله این الگوها الگوی ریان و کانیل می باشد. در این الگو خود تنظیمی در یادگیری به زیر شاخه های خود تنظیمی بیرونی[۱۳]، خود تنظیمی درونی[۱۴]، خود تنظیمی شناختی[۱۵] و انگیزش درونی[۱۶] تقسیم می شود. خودتنظیمی بیرونی به کنترل رفتارهایی گفته میشود که به خاطر فشار یا اجبارهای آشکار بیرونی انجام میشوند.

نویسندهٔ مسئول: نشانی الکترونیکی: fateme.dehghan1368@gmail.com



مقاله پژوهشی کوتاه
فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال شانزدهم، شماره ۳، ۱۴۰۰
[ Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20 ]
[ DOR: 20.1001.1.22517634.1400.16.3.21.8 ]

خودتنظیمی درونی اشاره به رفتارهایی دارد که با یادآوریها و فشارهای درونی مانند تهدید به جرم یا احتمالات مربوط به اعتماد به نفس انگیزه می یابند. در خودتنظیمی شناختی فرد چون ارزش رفتار را می داند و اهمیت آن را برای اهداف انتخابی خود می بیند آن را انجام می دهد. در انگیزش درونی فرد براساس یک خواست درونی ، یک میل باطنی دست به عمل می‌زند و فعالیت خود را جهت می‌دهد. آنچه باعث می‌شود فرد به تداوم عمل بپردازد موتورهایی درونی هستند که تا رسیدن فرد به مصرف او را یاری می‌دهند. (۷).

بررسی رابطه هوش اخلاقی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان سال سوم دبیرستان شهر تبریز نشان داد که بین هوش اخلاقی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه وجود دارد اما بین مسئولیت پذیری و پیشرفت تحصیلی رابطه ای دیده نشد (۸).

محققان و صاحب نظران (۹) به مطالعه پژوهشی با عنوان ارتباط بین جو مدرسه و ساختار هدف کلاس با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه پرداختند . نتایج این پژوهش همبستگی معنی‌داری را بین متغیرهای پژوهش نشان داد. نتیجه همبستگی نشان داد که جو مدرسه و ساختار هدف کلاس با پیشرفت تحصیلی ارتباط معناداری دارند، به گونه ای که ۰/۲۴ تغییرات پیشرفت تحصیلی توسط آنها قابل تبیین است.

بررسی تأثیر هوش اخلاقی بر خود کنترلی رفتار دانش آموزان دختر مقطع پنجم ابتدایی شهرستان تفت نشان داد که گروه آزمایشی که مورد مطالعه آموزش هوش اخلاقی قرار گرفته اند، در مقایسه با گروه گواه، از میزان خودکنترلی بیشتری برخوردارند (۱۰).

با توجه به هدف در نظر گرفته شده یعنی شناخت عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی، نتایج این پژوهش کمکی است به برنامه ریزان آموزشی جهت اتخاذ سیاست های مناسب جهت فراهم نمودن عوامل مؤثر در امر آموزش و یادگیری، تا بتوانند با دید و بصیرت بهتری به فعالیت در این زمینه بپردازند. با این حال اغلب پژوهش ها به طور مستقیم بر بررسی رابطه خود تنظیمی تحصیلی و هوش اخلاقی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان تمرکز نکرده اند. بر این اساس هدف اصلی این پژوهش بررسی خود تنظیمی تحصیلی و هوش اخلاقی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان بوده است.

## روش

روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی، به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ جمع‌آوری اطلاعات میدانی تلقی می‌گردد.

جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانش آموزان شهرستان گیلانغرب تشکیل می‌دادند که بر طبق آخرین آمار آموزش و پرورش شهرستان گیلانغرب ، تعداد این افراد حدود ۱۶۰۰ نفر می باشد که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای چند مرحله ای و به کمک جدول مورگان تعداد ۱۱۰ نفر جهت شرکت در فرآیند تحقیق انتخاب گردید

ویژگی های جمعیت شناختی نمونه مورد مطالعه بدین صورت بود که توزیع سنی پاسخ دهنده گان نشان داد که سن ۴۶/۴درصد از پاسخ دهندگان بین ۱۵ تا ۱۶ سال، ۳۵/۵۴ درصد بین ۱۶-۱۷ سال و ۳۳/۶ درصد بین ۱۷-۱۸ سال می باشد. از لحاظ جنسیت ۵۴/۵ درصد از پاسخ دهندگان دختر و ۴۵/۵ درصد نیز پسر بودند

پرسشنامه هوش اخلاقی لنیک و کیل : این آزمون از ۴۰ سوال تشکیل شده و چهار خرده مقیاس (درستکاری ، بخشش ،مسئولیت پذیری و دلسوزی ) دارد . پاسخ دهندگان به هر پرسش بر روی طیف پنج درجه ای ( هرگز تا تمام وقت ) پاسخ می دهند که به ترتیب به این گزینه ها امتیاز ۱ تا ۵ تعلق می گیرد. پایایی پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ ۰/۹۶ به دست آمد. همچنین روایی صوری و محتوایی و همسانی درونی پرسشنامه مطلوب بدست آمد(۱۱).در ایران ضریب آلفای کرونباخ پرسشناه ۰/۹ بدست آمد. نتایج تحلیل عاملی مولفه های اخلاقی نیز نشان داد که درستکاری با بار عاملی ۰/۶۴ ،مسئولیت پذیری ۰/۸۱ ، دلسوزی ۰/۸۴ و بخشش ۰/۸۳ که دارای ۰/۸۰ درصد اشتراک هستند که این عامل را می توان هوش اخلاقی نامید (۱۲).

همچنین از پرسشنامه استاندارد ۱۷ سوالی خودنظم دهی تحصیلی ریان و کانیل (۱۳) که شامل سوالاتی مربوط به خودنظم دهی بیرونی، خودنظم دهی درونی، خودنظم دهی شناختی و انگیزش درونی می باشد استفاده گردید. گسترده پاسخ ها یک طیف ۴ درجه ای می باشد که "همیشه" ۴ امتیاز، "بیشتر اوقات" ۳ امتیاز، "گاهی" ۲ امتیاز و "هرگز" یک امتیاز می باشد. در این تحقیق نیز روایی پرسشنامه با استفاده از روایی محتوی و بر اساس نظر خبرگان علمی مورد تایید قرار گرفت و پایایی پرسشنامه نیز با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۷۷ محاسبه گردید. با توجه به موضوع، و هدف تحقیق برای تجزیه و تحلیل داده ها از فراوانی، درصد، ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون گام به گام با نرم افزار SPSS 20 استفاده شد.

## یافته ها

در جدول ۱ میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش بیان شده است.

**جدول ۱: میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای تحقیق**

| متغیرهای تحقیق | میانگین | انحراف استاندارد |
|---|---|---|
| خود تنظیمی بیرونی | ۲/۸۹ | ۰/۴۱ |
| خود تنظیمی درونی | ۲/۹۸ | ۰/۵۱ |
| خود تنظیمی شناختی | ۲/۷۵ | ۰/۷۴ |
| انگیزش درونی | ۲/۳۸ | ۰/۶۶ |
| خود تنظیمی | ۳/۴۲ | ۰/۳۸ |
| هوش اخلاقی | ۱۲۵/۱۶ | ۱۹/۸۷ |
| پیشرفت تحصیلی | ۱۵/۱۴ | ۱/۴۹ |

از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده که نتایج آن در جدول (۲) آورده شده است.





[ Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20 ]

[ DOR: 20.1001.1.22517634.1400.16.3.21.8 ]

**جدول ۲: جدول همبستگی پیرسون بین خودتنظیمی تحصیلی و مولفه های آن و هوش اخلاقی و مولفه های آن با پیشرفت تحصیلی**

| پیشرفت تحصیلی | همبستگی پیرسون | سطح معنی داری |
|---|---|---|
| خود تنظیمی | ۰/۴۸۸ | ۰/۰۰۰ |
| خود تنظیمی بیرونی | ۰/۳۲۷ | ۰/۰۰۶ |
| خود تنظیمی درونی | ۰/۳۱۶ | ۰/۰۰۸ |
| خود تنظیمی شناختی | ۰/۴۷۹ | ۰/۰۰۰ |
| انگیزش درونی | ۰/۳۵۶ | ۰/۰۰۳ |
| هوش اخلاقی | ۰/۶۴۷ | ۰/۰۰۲ |

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول (۲) در سطح معنی داری۰/۰۵ بین خودتنظیمی با شدت همبستگی (۰/۴۸۸) خودتنظیمی بیرونی با شدت همبستگی (۰/۳۲۷) و خودتنظیمی درونی با شدت همبستگی (۰/۳۱۶) و انگیزش درونی با شدت همبستگی (۰/۴۷۹) و هوش اخلاقی با شدت همبستگی (۰/۶۴۷) با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه مستقیم و معنی داری وجود دارد

## بحث

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که خود تنظیمی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد و متغیرهای خود نظم دهی بیرونی و خود نظم دهی شناختی قابلیت پیش بینی متغیر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را دارند. همچنین بین هوش اخلاقی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه معنی دار وجود دارد. این نتایج با نتایج پژوهش برخی محققان (۱۵،۱۴،۱۱،۱۰، ۸) همخوانی دارد. یادگیری خودتنظیمی، فرآیند فعال و سازمان یافته ای است که طی آن، فراگیران اهدافی را برای یادگیری انتخاب کرده و سعی می کنند تا شناخت، انگیزش و رفتار خود را تنظیم، کنترل و نظارت نمایند. خود تنظیمی به دانش آموزان کمک می کند تا هنگام درگیری در یک تکلیف بر یادگیری خودشان نظارت کنند و راهبردهای موفق را انتخاب نمایند. خود تنظیمی، نقطه مرکزی کارکرد موثر در زمینه های کنترل تکانه، مدیریت زمان و مقابله با فشار روانی است که با بافت آموزش ارتباط دارد و همچنین با سیستم خود مرجعی، جهت گیری هدف، فرآیندهای عاطفی و شناختی، خودکارآمدی و انگیزش رابطه دارد(۱۴). همچنین محیط مدرسه می تواند به عنوان یکی از قابلیت ها و دارایی های مکان آموزشی به شمار آید و در خلق و تسهیم دانش و به تبع آن پیشرفت تحصیلی دانش آموزان کمک بسیار نماید. همکاری سازنده با دیگران در پیشرفت و موفقیت انسان موثر است و اگر دانش‌آموزان مهارت سازگاری با افراد را بیاموزند، با تکرار و رشد این مهارت در زندگی شخصی و اجتماعی خودشان به سازگاری دست می‌یابند. دانش‌آموزان این مهارت را در سایه فعالیت‌های گروهی و براثر بروز و ظهور اختلاف سلیقه‌ها و با هدایت معلم خویش به دست می‌آورند. همچنین می توان گفت چنانچه هوش اخلاقی در محیط مدرسه ای که نوآوری وخلاقیت در آن تعالی یابد انواع مسائل مربوط به دانش آموزان از جمله یادگیری راحت‌تر و سریع تر حل خواهد شد و به تبع آن پیشرفت تحصیلی آنان بهتر خواهد شد(۱۵).

پیشنهاد می شود معلمان از طریق راهبردهای مناسب مدیریت کلاس، می توانند در تقویت انگیزش درونی و متعاقباً پیشرفت تحصیلی دانش آموزان کمک موثری داشته باشند. آموزش به والدین، برای آشنایی با محیط های حمایت کننده خودمختار و اثرات آن در ایجاد انگیزه طولانی مدت و پایداری درونی برای یادگیری فرزاندانشان پیشنهاد می شود و با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌شود، در سطح مدرسه جلساتی با حضور دانش آموزان تشکیل شود، ودر این جلسات فضایی ایجاد شده تا دانش آموزان بتوانند به دور از هرگونه دلواپسی و نگرانی با احساس امنیت احساسات وانتظارات خود اعم از درسی وغیر درسی را بیان کنند.

## نتیجه‌گیری

به دلیل رابطه قوی بین خود تنظیمی تحصیلی و هوش اخلاقی با پشیرفت تحصیلی به نظر می رسد فراهم کردن محیط آموزشی و ساختار کلاسی که به خودتنظیمی دانش آموزان بیانجامد، نقش مهمی در پیشرفت تحصیلی آنان ایفا خواهد کرد.

## ملاحظه‌های اخلاقی

در این مقاله ملاحظات اخلاقی مانند سرقت ادبی، رضایت آگاهانه، انتشار چندگانه و غیر مورد توجه قرار گرفته اند.


## سپاسگزاری

لازم است از تمامی عزیزان شرکت کننده که با همکاری فراوان، در انجام این پژوهش نویسندگان را یاری نمودند، قدر دانی شود.


## واژه نامه

| | |
|---|---|
| 1. Moral intelligence | هوش اخلاقی |
| 2. Empathy | همدلی |
| 3. Conscience | وجدان |
| 4. Self-control | خودکنترلی |
| 5. Respect | احترام |
| 6. Kindness | مهربانی |
| 7. Tolerance | تساهل و تسامح (تحمل) |
| 8. Fairness | انصاف |
| 9. Integrity | درستکاری |
| 10. Responsibility | مسئولیت پذیری |
| 11. Forgiveness | بخشش |
| 12. Self-regulation | خود تنظیمی |
| 13. External self-regulation | خود تنظیمی بیرونی |
| 14. Internal self- regulation | خودتنظیمی درونی |
| 15. Cognitive self- regulation | خودتنظیمی شناختی |
| 16. Internal motivation | انگیزش درونی |



مقاله پژوهشی کوتاه
فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال شانزدهم، شماره ۳، ۱۴۰۰

[ Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20 ]

[ DOR: 20.1001.1.22517634.1400.16.3.21.8 ]

school course in Tabriz city. Advances in Environmental Biology; 7(11):3356-3361.
9. Samadi M. (2007). The effect of education and self-education on academic achievement. Journal of New Cognitive Science; 5(1): 40-48. (In Persian).
10. Jafari Nodushan A, Karamad A, Jafari R, Mirhosseini R. (2013). The effect of moral ethics on self-control behavior among female students in primary school in Taft in 2012-2013. Available at: http://congress.tbzmed.ac.ir/6child/Abstract/12539. Accessed: 22 Aug 2014. (In Persian).
11. Qadiri P, Asadzadeh H, Dortaj F. (2010). Examine the relationship between perceived classroom environment and to prevent the target with mathematical achievement in third grade female students of secondary school students. Journal of Educational Psychology;1(9): 44-67. (In Persian).
12. Mortazavi S. (2001). Environmental psychology and its application printing. Tehran: Shahid Beheshti University. (In Persian).
13. Ryan RM, Connell JP. (1989). Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains. Journal of Personality and Social Psychology; 57 (5): 749-761.
14. Sunger S, Gunggoren S. (2009). The role of classroom environment perceptions in self-regulated learning and science achievement. Elementary Education Online; 8(3):883-900. (In Persian).
15. Johnson B, Stevens JJ, Zvoch K. (2007). Teachers' perceptions of school climate: a validity study of scores from the revised school level environment questionnaire. Educational and Psychological Measurement; 67(5): 833-844.

## References

1. Marsh HW, Martin AJ. (2011). Academic self-concept and academic achievement: Relations and causal ordering. British Journal of Educational Psychology; 81(1):59-77.
2. Komarraju M, Karau SJ, Schmeck RR, Avdic A. (2011). The Big Five personality traits, learning styles, and academic achievement. Personality and Individual Differences; 51(4):472-7.
3. Ataalahi T, Rabei A, Ameni MT. (2016). Relationship of ethical intelligence with social capital. Journal of Ethics in Science and Technology; 10(3):29-40. (In Persian).
4. Khaleghi N, Chenari M. (2016). Relationship of ethical intelligence with altruism. Journal of Ethics in Science and Technology; 10(4):55-64. (In Persian).
5. Sohrabi R, Parvari P. (2017). Analysis the relationship between ethical intelligence and employee self-esteem. Journal of Ethics in Science and Technology; 11(4):1-6. (In Persian).
6. Lounsbury JW, Steel RP, Loveland JM, Gibson LW. (2004). An investigation of personality traits in relation to adolescent school absenteeism. Journal of Youth and Adolescence; 33: 457-466.
7. Ao Man-C. (2066). The effect of the use of self-regulation learning strategies on college student's performance and satisfaction in physical education, A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements of degree doctor of education.
8. Hoseinpoor Z, Ranjdoost S. (2013). The relationship between moral intelligence and academic progress of students third year of high

مقاله پژوهشی کوتاه
فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال شانزدهم، شماره ۳، ۱۴۰۰



[ Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20 ]
[ DOR: 20.1001.1.22517634.1400.16.3.21.8 ]

[ DOR: 20.1001.1.22517634.1400.16.3.21.8 ] [ Downloaded from www.ethicsjournal.ir on 2026-11-20 ]